

Отримано: 26 травня 2025 р.

Прорецензовано: 27 травня 2025 р.

Прийнято до друку: 28 травня 2025 р.

e-mail: andrii.romanchuk@oa.edu.ua

DOI: <http://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-18-159-163>

Романчук А. З. Теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 18. С. 159–163.

УДК: 159.947.5:355:004

Романчук Андрій Зіновійович,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Психологія»
Національного університету «Острозька академія»*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ІТ-ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері, а також окреслено можливі шляхи її формування. Удосконалення технологій призвело до значних змін у сучасній військовій сфері – зокрема, розширило використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Зазначено, що сьогодні наша держава володіє новітніми розробками саме завдяки мобілізованим ІТ-фахівцям. Однак, з одного боку, ІТ-фахівці мають технічні знання та навички, які потрібні для військових операцій, а з іншого – більшість із них не готові реалізовувати себе у військовому середовищі через страх і нездатність справлятися із масивом стресових ситуацій. На ІТ-персонал, що працює у військовій сфері, покладено виконання складних когнітивних операцій. Проте в умовах інтенсивного стресу їхня когнітивна діяльність погіршується, що може мати серйозні наслідки для успіху військових операцій і добробуту військовослужбовців. Обґрунтовано, що важливою умовою для формування психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері є когнітивна стійкість, як здатність зберігати когнітивні функції під впливом стресу.

Ключові слова: психологічна готовність, ІТ-фахівці, професійна реалізація, стрес, когнітивна стійкість.

Andriy Romanchuk,

*PhD Student of Psychology,
The National University of Ostroh Academy*

THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF IT SPECIALISTS FOR PROFESSIONAL REALIZATION IN THE MILITARY SPHERE

The article provides a theoretical analysis of the problem of psychological readiness of IT specialists for professional implementation in the military sphere, and outlines possible ways of its formation. Improvements in technology have led to significant changes in the modern military sphere, in particular, the use of unmanned aerial vehicles (UAVs) has expanded. It is noted that today our state has the latest developments thanks to mobilised IT specialists. However, on the one hand, IT specialists have the technical knowledge and skills required for military operations, and on the other hand, most of them are not ready to realise themselves in the military environment due to fear and inability to cope with a lot of stressful situations. IT staff working in the military are tasked with performing complex cognitive operations. However, under conditions of intense stress, their cognitive performance deteriorates, which can have serious consequences for the success of military operations and the well-being of military personnel. It is substantiated that an important condition for the formation of psychological readiness of IT specialists for professional implementation in the military sphere is cognitive resilience as the ability to maintain cognitive functions under the influence of stress.

Keywords: psychological readiness, IT specialists, professional realisation, stress, cognitive resilience.

Постановка проблеми. Проблема психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері набуває актуальності у зв'язку із повномасштабною війною у нашій країні. Так, сьогодні наша держава володіє новітніми розробками, такими як Delta, "Резерв+", "Армія+", саме завдяки мобілізованим ІТ-фахівцям. Чимало професіоналів цієї галузі приєдналися до війська та створюють потужні проекти.

Світ стає свідком кількості кіберзагроз та цифрових атак, які зростають, що ставить під загрозу національну безпеку багатьох країн. У зв'язку з цим військові структури й організації звертають увагу на роль та значення інформаційних технологій для захисту від кіберзагроз та забезпечення ефективної обороноздатності. Відтак, потреба у висококваліфікованих ІТ-фахівцях у військових силах стає критичною для реагування на кіберзагрози та здійснення кібероперацій. Однак, залучення до військової сфери, особливо під час воєнного стану, вимагає не лише технічних знань, а й психологічної готовності, мужності, адаптивності та етичних принципів, спрямованих на розв'язання моральних питань у контексті військової діяльності.

Отже, спостерігаємо парадокс – з одного боку, ІТ-фахівці мають технічні знання та навички, які потрібні для військових операцій, а з іншого – більшість із них не готові реалізовувати себе у військовому середовищі, передусім, через страх та нездатність справлятися із масивом стресових ситуацій.

Тому, на наше переконання, вивчення психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері відкриває можливості для розробки програм навчання, тренувань та підготовки, спрямованих на покращення адаптивності та психологічної стійкості цих спеціалістів у військовому середовищі, а відтак і підвищення їхньої ефективності у цій сфері, що має велике стратегічне значення в умовах зростаючих кіберзагроз.

Аналіз останніх джерел з досліджень. Проблема психологічної готовності людини до діяльності досліджувалась багатьма психологами. Так, особистісний підхід під час вивчення психології готовності до професійної діяльності розглядали у своїх дослідженнях Л. Долинська, С. Максименко, В. Моляко та ін. Теоретичним розробкам професійного розвитку людини та виявлення суб'єктивності представників різних професій присвячені роботи М. Корольчука, В. Осьодла, М. Томчука та ін. Наукові роботи з аналізом психології готовності до діяльності людини проводилися Л. Карамушкою, О. Філь (управлінської), О. Бондаренком, Л. Долинською, Н. Пов'якель, В. Панком, Н. Чепелевою (психологічної), П. Горностаєм, І. Чорною (педагогічної), Л. Супрун (медичної), В. Осьодлом, А. Столяренком (військової), О. Матеюком, Є. Потапчуком, О. Сафінім (прикордонної).

Найбільший внесок у дослідження проблеми готовності до професійної діяльності майбутніх військовослужбовців, як в теоретичному так і в прикладному значеннях зробили такі зарубіжні учені як: F.R.Kirkland, P.T.Bartone, G. Deyanira, S. Jerus, S. Aguilar, A. Guirao, K. Oden, D. Abrahams, M. Waxler та ін.

Так, N.Al-Hashem розглядає психологічні виміри кібероперацій та вплив, який вони можуть мати на психіку фахівців, що працюють у цій сфері [2]; Rachel C. Dreibelbis, Jaclyn Martin, досліджує взаємозв'язок між психологічною готовністю ІТ-спеціалістів і їхньою ефективністю у кібервійні, визначаючи стратегії підвищення готовності фахівців до цієї діяльності [13]

Попри численні психологічні дослідження, проблематика психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері залишається складною та багатогранною. Наразі зазначена проблематика досліджується у напрямках вивчення психологічної готовності до конкретної професійної діяльності, яка має свої специфічні особливості.

Вирішення теоретичних та практичних питань психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері потребує глибокого теоретичного аналізу сутності та змісту окресленого феномену, визначення основних підходів до його вивчення з метою формування структури психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері з урахуванням специфіки їх професійної діяльності.

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері, а також окреслити можливі шляхи її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У США активно вивчають психологічну готовність кібервійськових фахівців через свою військову академію West Point і впроваджують програми підготовки в рамках Корпусу мережевої війни. Ці програми спрямовані на розвиток технічних навичок, але також приділяють значну увагу психологічній стійкості, етичним аспектам та спроможності працювати в умовах високого стресу та небезпеки. [1]

У багатьох країнах Європи також спостерігається підвищений інтерес до психологічної готовності ІТ-фахівців у військовій сфері, зокрема, в рамках формування цифрових військ та кіберзахисту. Це відображає тенденцію до розуміння важливості не лише технічних, але й психологічних аспектів для ефективного функціонування військових підрозділів, спрямованих на кібербезпеку.

Ізраїль також відомий своєю підготовкою ІТ-спеціалістів для військової сфери через свої оборонні програми. Тут велика увага приділяється розвитку не лише технічних навичок, але й психологічних якостей, таких як толерантність до стресу, здатність приймати швидкі рішення та працювати в команді [1].

Ці приклади свідчать про те, що вивчення психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері є актуальним як в українському контексті, так і на міжнародній арені, де військова кібербезпека стає все більш важливою складовою національної безпеки багатьох країн.

Як відомо, ІТ-персонал, що працює у військовій сфері, часто виконує складні когнітивні операції в унікальних умовах інтенсивного стресу. Ця вимога виконувати різноманітні фізичні та розумові завдання в умовах стресу, часто з високими ризиками, призвела до появи терміну «когнітивний резилієнс» [7]. А. Flood та R. J. Keegan встановили, що погіршення когнітивної діяльності внаслідок цього стресу може мати серйозні наслідки для успіху військових операцій і добробуту військовослужбовців, особливо під час бойових дій. Тому розуміння природи стресу, який відчуває військовослужбовець, і стійкості когнітивних функцій до цього стресу має велике значення.

Військовослужбовці стикаються з низкою стресових факторів навколишнього середовища та ці стресові фактори, охоплюючи спеку, холод, відсутність нормального сну, харчування, можуть мати наслідки для когнітивних процесів, у тому числі й увагу та оперативну пам'ять [11].

Р. Bartone визначив п'ять головних аспектів стресу, про які повідомляють військовослужбовці США. Серед них ізолюваність, двозначність, безсилля, нудьга та небезпека. Пізніше дослідник додав шостий вимір робочого навантаження, щоб врахувати зростаючі вимоги до військового персоналу у формі більшої тривалості робочого часу та збільшення частоти розгортань. Ці шість параметрів охоплюють цілу низку специфічних стресових факторів, про які повідомляють військовослужбовці, охоплюючи розлуку з родиною та друзями (ізоляція), змінний характер місії (невизначеність), нездатність вплинути на зміни, що відбуваються вдома (безсилля), повторювана робота (нудьга), ризик поранення або смерті (небезпека) і висока частота розгортання (робоче навантаження) [4].

Чи впливають ці стресори на когнітивне функціонування під час війни чи, навіть, після неї – це ще потрібно буде з'ясувати.

Удосконалення технологій також призвело до значних змін у сучасній військовій сфері. Розширене використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), зокрема, є ознакою цього прогресу у військовій технології. Хоча використання БПЛА зменшує загрозу фізичної шкоди пілоту, дослідження показують, що пілоти БПЛА відчувають високий рівень психологічного стресу [3]. У своєму детальному описі досвіду пілотів БПЛА Фітцсінмонс і Сангха підкреслили психологічну близькість, яка розвивається між пілотом БПЛА та його ціллю – наприклад, під час тривалого спостереження за щоденними рухами – і те, як ця близькість може пояснити психологічну близькість. Фізична відокремленість від поля бою також є проблемою психологічного стресу, який відчувають пілоти БПЛА. Це залишає пілотам мало часу для «декомпресії» та важкого розумового переходу із зони бойових дій до цивільного життя [5].

Ці фактори, і, ймовірно, багато інших, підкреслюють важливість продовження дослідження психологічного стресу сучасної війни та його впливу на когнітивні здібності. Однак технологічний прогрес, такий як віртуальна реальність, також пропонує можливість боротися з впливом стресу на продуктивність військовослужбовця. Тісний взаємозв'язок стресу та когнітивних здібностей є прикладом концепції БПЛА, можливо, особливо тому що бойовий стрес залишається тісно пов'язаним із когнітивними можливостями та залежить від них. Такі події, як розповсюдження БПЛА, допомагають пояснити оновлений акцент на когнітивній стійкості сучасних військовослужбовців.

Когнітивна стійкість розуміється у сучасних дослідженнях як рівень, за якого когнітивні функції можуть протистояти впливу стресу або бути стійкими до нього [15]. Через високий рівень стресу під час воєнного стану забезпечення та розвиток когнітивної стійкості у військовослужбовців є пріоритетним завданням. Тому розробка програм навчання розумових навичок у військових умовах [8] є визнанням важливості підтримки когнітивних здібностей під час стресу. Важливо зазначити, що когнітивні ресурси необхідні для саморегуляції зусиль, уваги та емоційного контролю, що має реальні наслідки для управління повсякденними життєвими потребами та психічним здоров'ям [11].

У сучасній психології резилієнс (стійкість), зазвичай, розглядається через призму двох компонентів: несприятливі обставини та позитивна адаптація (Luthar and Cicchetti, 2000). Відповідно, Лутар і Чіккетті визначають стійкість як процес демонстрації «позитивної адаптації, незважаючи на досвід значних труднощів або травми». Стійкість також може бути визначена як риса, що позначає певні особисті якості, які дозволяють людині позитивно адаптуватися до вимог [6].

У військових умовах Мастосянн та ін. [15] багато в чому спираються на транзакційну теорію стресу Лазаруса та Фолкмана, визначаючи стійкість як «взаємодію між людьми та їх середовищем, що призводить до досягнення та підтримки ефективного здоров'я та продуктивності під час стресу». У всіх випадках цей інтерес до стійкості, як до особистої сили, означає відхід від вивчення факторів ризику, пов'язаних із проблемними або дисфункційними наслідками.

Історично суспільний і науковий інтерес до концепції стресу виник через те, що зараз розглядається як стресори війни, зокрема Другої світової війни. Грінкер і Шпігель писали про стрес війни, зосереджуючись на пілотах ВПС. Військові організації були стурбовані розумінням впливу стресу на продуктивність військовослужбовців у бою, з наміром використовувати цю інформацію для інформування про вербування тих, хто найкраще здатний підтримувати ефективність під час стресу [9].

Досліджуючи психологічний стрес, Roesch, A. Flood та R. J. Keegan підкреслюють важливість суб'єктивного сприйняття у його переживанні, стверджуючи, що фактор стресу викликає стрес лише в тому випадку, якщо він сприймається як стресовий [14]. Таке розуміння стресу забезпечує контекст, через який ми можемо почати вивчати когнітивну стійкість, як важливу умову у формуванні психологічної готовності ІТ-фахівців до діяльності у військовій сфері. У такий спосіб важливі для ІТ-фахівця когнітивні функції можна зробити стійкими до психологічного стресу.

При цьому важливо брати до уваги, що існують індивідуальні відмінності як у психологічній реакції на стрес, так і в когнітивній стійкості до стресу. Виявлення характеристик, які пояснюють ці індивідуальні

відмінності, може мати чітке застосування у військових умовах, зокрема у відборі когнітивно стійкого військовослужбовця.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, проведений теоретичний аналіз показав, що удосконалення технологій призвело до значних змін у сучасній військовій сфері – зокрема, розширило використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Ці та інші новітні розробки були здійснені саме мобілізованими ІТ-фахівцями. Однак, з одного боку, ІТ-фахівці мають технічні знання та навички, які потрібні для військових операцій та інновацій, а з іншого – більшість із них не готові реалізовувати себе у військовому середовищі через страх і нездатність справлятися із масивом стресових ситуацій. На ІТ-персонал, що працює у військовій сфері, покладено виконання складних когнітивних операцій. Проте в умовах інтенсивного стресу їхня когнітивна діяльність погіршується, що може мати серйозні наслідки для успіху військових операцій і добробуту військовослужбовців. Тому, важливою умовою для формування психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері є когнітивна стійкість, як здатність зберігати когнітивні функції під впливом стресу. Дослідження когнітивної стійкості у військових умовах дасть можливість краще підготувати військовий персонал до реалій сучасної війни.

Перспективи подальших наукових пошуків в окресленому напрямку вбачаємо в обґрунтуванні моделі психологічної готовності ІТ-фахівців до професійної реалізації у військовій сфері, емпіричному вивченні її умов та чинників, а також розробці та верифікації нових програм навчання та підготовки ІТ-фахівців до роботи в умовах військової сфери.

Список використаної літератури:

1. Федієнко О.П. (2024). Сучасні тенденції нормативного забезпечення інституційного формування кібервійськ (кіберсил): досвід деяких країн НАТО. *Інформація і право*. № 1(48). С.150-161.
2. Al-Hashem, N., & Saidi, A. (2023). The Psychological Aspect of Cybersecurity: Understanding Cyber Threat Perception and Decision-Making. *International Journal of Applied Machine Learning and Computational Intelligence*, 13(8), 11–22.
3. Armour C., Ross J. (2017). The health and well-being of military drone operators and intelligence analysts: a systematic review. *Mil. Psychol.* 29, 83–98.
4. Bartone P. T. (2006). Resilience under military operational stress: can leaders influence hardiness? *Mil. Psychol.* 18, P.131–148.
5. Fitzsimmons S., Sangha K. (2010). Killing in high definition. *Technology* 12, 289–292.
6. Fletcher D., Sarkar M. (2012). A grounded theory of psychological resilience in Olympic champions. *Psychol. Sport Exerc.* 13, 669–678.
7. Flood A., Keegan R.J. (2022). Cognitive Resilience to Psychological Stress in Military Personnel. *Front Psychol.* P.85-102
8. Jha A. P., Morrison A. B., Parker S. C., Stanley E. A. (2017a). Practice is protective: mindfulness training promotes cognitive resilience in high-stress cohorts. *Mindfulness* 8, 46–58.
9. Lazarus R. S. (2007). “Stress and emotion: A new synthesis,” in *The Praeger Handbook on Stress and Coping*. Vol 1. eds. Monat A., Lazarus R. S., Reeve G. (Westport, Connecticut: Praeger), 33–51.
10. Luthar S. S., Cicchetti D. (2000). The construct of resilience: implications for interventions and social policies. *Dev. Psychopathol.* 12, 857–885.
11. Martin K., McLeod E., Périard J., Rattray B., Keegan R., Pyne D. B. (2019). The impact of environmental stress on cognitive performance: a systematic review. *Hum. Factors* 61, 1205–1246.
12. Rabheru K., Cassidy K.-L., Cassidy B., Conn D. (2021). “Mental Health, Cognitive Resilience, and Vitality,” in *Promoting the Health of Older Adults: The Canadian Experience*. eds. Rootman I., Edwards P., Levasseur M., Grunberg F. (Canada: Canadian Scholars’ Press), 323.
13. Rachel C. Dreibelbis, Jaclyn Martin, Michael D. Covert and David W. Dorsey. (2018). The Looming Cybersecurity Crisis and What It Means for the Practice of Industrial and Organizational Psychology. *Industrial and Organizational Psychology*, Volume 11, Issue 2, June 2018, pp. 346 – 365.
14. Roesch S. C., Weiner B., Vaughn A. A. (2002). Cognitive approaches to stress and coping. *Curr. Opin. Psychiatry* 15, 627–632.
15. Staal M. A., Bolton A., Yaroush R., Bourne L. (2008). “Cognitive performance and resilience to stress,” in *Biobehavioral Resilience to Stress*. eds. Lukey B. J., Tepe V. (Boca Raton, FL: CRC Press), 259–299.

References:

1. Fediienko O.P. (2024). Suchasni tendentsii normatyvnoho zabezpechennia instytutuinoho formuvannia kiberviisk (kibersyl): dosvid deiakykh krain NATO. *Informatsiia i pravo*. № 1(48). S.150-161.
2. Al-Hashem, N., & Saidi, A. (2023). The Psychological Aspect of Cybersecurity: Understanding Cyber Threat Perception and Decision-Making. *International Journal of Applied Machine Learning and Computational Intelligence*, 13(8), 11–22.
3. Armour C., Ross J. (2017). The health and well-being of military drone operators and intelligence analysts: a systematic review. *Mil. Psychol.* 29, 83–98.

4. Bartone P. T. (2006). Resilience under military operational stress: can leaders influence hardiness? *Mil. Psychol.* 18, R.131–148.
5. Jha A. P., Morrison A. B., Parker S. C., Stanley E. A. (2017a). Practice is protective: mindfulness training promotes cognitive resilience in high-stress cohorts. *Mindfulness* 8, 46–58.
6. Lazarus R. S. (2007). “Stress and emotion: A new synthesis,” in *The Praeger Handbook on Stress and Coping. Vol 1.* eds. Monat A., Lazarus R. S., Reevy G. (Westport, Connecticut: Praeger), 33–51.
7. Luthar S. S., Cicchetti D. (2000). The construct of resilience: implications for interventions and social policies. *Dev. Psychopathol.* 12, 857–885.
8. Martin K., McLeod E., Périard J., Rattray B., Keegan R., Pyne D. B. (2019). The impact of environmental stress on cognitive performance: a systematic review. *Hum. Factors* 61, 1205–1246.
9. Rabheru K., Cassidy K.-L., Cassidy B., Conn D. (2021). “Mental Health, Cognitive Resilience, and Vitality,” in *Promoting the Health of Older Adults: The Canadian Experience.* eds. Rootman I., Edwards P., Levasseur M., Grunberg F. (Canada: Canadian Scholars’ Press), 323.
10. Rachel C. Dreibelbis, Jaclyn Martin, Michael D. Coover and David W. Dorsey. (2018). The Looming Cybersecurity Crisis and What It Means for the Practice of Industrial and Organizational Psychology. *Industrial and Organizational Psychology*, Volume 11, Issue 2, June 2018, pp. 346 – 365.
11. Roesch S. C., Weiner B., Vaughn A. A. (2002). Cognitive approaches to stress and coping. *Curr. Opin. Psychiatry* 15, 627–632.
12. Staal M. A., Bolton A., Yaroush R., Bourne L. (2008). “Cognitive performance and resilience to stress,” in *Biobehavioral Resilience to Stress.* eds. Lukey B. J., Tepe V. (Boca Raton, FL: CRC Press), 259–299.
13. Fitzsimmons S., Sangha K. (2010). Killing in high definition. *Technology* 12, 289–292.
14. Fletcher D., Sarkar M. (2012). A grounded theory of psychological resilience in Olympic champions. *Psychol. Sport Exerc.* 13, 669–678.
15. Flood A., Keegan R.J. (2022). Cognitive Resilience to Psychological Stress in Military Personnel. *Front Psychol.* R.85-102.